

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 330.341:334.02:336.1:339.9

DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.1/02>

Гнатенко В.С.

Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр
Міністерства охорони здоров'я України

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА – ЗАПОРУКА ДИНАМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Загострення сучасної міжнародної політичної ситуації призвело до принципових змін у соціально-економічному устрої держави, у зв'язку з чим виникає необхідність серйозно замислитися про набуті уроки, про те, як використовувати отриманий практичний досвід задля оптимізації фундаменту перспективного стратегічного економічного зростання держави. Сьогодні економіка України, значною мірою інтегрована у світову економічну систему, виявилася залежною як від кон'юнктури міжнародних ринків, так і від політичного впливу ряду учасників міжнародних економічних відносин.

Одним із найважливіших факторів світового розвитку на сучасному етапі є глобалізація. Країнам доводиться вирішувати узгоджено і спільно дедалі більший обсяг державних справ через планетарність кордонів економічних, техніко-технологічних, інформаційних і екологічних процесів. У формуванні зовнішньої та внутрішньої політики будь-якої держави неможливо ігнорувати вказане явище, незалежно від того, чи є конкретна країна учасником глобалізаційних процесів.

Світова економічна криза показала, що наявність у країні механізмів самозахисту, які відповідають інтересам економічної безпеки, тепер є не тільки умовою самостійного розвитку господарської системи, а й основним параметром можливості збереження життєздатності національної економіки.

За сучасних турбулентних умов розвитку світового порядку забезпечення економічної безпеки є невід'ємною частиною системи національної безпеки країни. Сутність економічної безпеки можна визначити як такий стан економіки, за якого забезпечується гарантований захист національно-державних інтересів, соціально спрямований розвиток країни, достатній економічний і оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

Глобалізація – всесвітній процес, котрий взаємопов'язує національні соціально-економічні утворення у єдину світову економічну систему. Поряд із позитивними моментами цього явища проблеми у сфері економіки залишилися не до кінця вирішеними та загалом навіть посилюються.

Ключові слова: економічна безпека, національна безпека, загрози, економічний суверенітет, глобалізація, економічний розвиток держави.

Постановка проблеми. Загрози економічній безпеці поділяються на внутрішні (нездатність до самозбереження і саморозвитку, слабкість інноваційного контексту в розвитку, неефективність системи державного регулювання економіки, невміння знаходити розумний баланс інтересів при подоланні суперечностей і соціальних конфліктів для знаходження найбільш безболісних шляхів розвитку суспільства) та зовнішні (зміну кон'юнктури світових цін і зовнішньої торгівлі, різкі коливання курсу валют, перевищення відтоку капіталу над його припливом (іноземні інвес-

тиції); надмірну імпорتنу залежність, перевантаження експорту сировинними товарами). Вимоги сталого економічного розвитку держави ставлять завдання ефективного, економічно виправданого використання наявного потенціалу в ряд першочергових, які потребують негайного і комплексного вирішення, оскільки одномоментні, окремі заходи у цих сферах здатні принести лише тимчасовий нестійкий результат. За сучасних турбулентних умов поява нових і загострення наявних зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під загрозами економічної безпеці прийнято розуміти явища та процеси, які негативно впливають на економічний стан країни, обмежують економічні інтереси особистості, суспільства, держави, загрожують державному економічному суверенітету, створюють небезпеку національним цінностям і національному способу життя. Ці явища та процеси у практиці економічної безпеки розглядали як іноземні, так і вітчизняні дослідники Н.О. Волошко [1], І.В. Дунаєв [2], Р.С. Зварич [3], С.В. Коляденко [4], С.В. Корнієвський [5], В.О. Лазарєв, Я.С. Палешко [6], Х.О. Мандзіновська [7], А.А. Прохожев, І.А. Карманова [8], А.В. Роговий [9], В.В. Сазонов [10], Г.Б. Соколова [11], J.H. Dunning [12], В.Н. Khondker [13], D.H. McCormick, С.Е. Luftig, J.M. Cunningham [14] та ін.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати та систематизувати стан економічної безпеки держави за умов глобалізації економічної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграційні процеси проявляються у зміцненні економічних і політичних позицій різних об'єднань, у вдосконаленні механізмів багатостороннього управління міжнародними процесами. Світова економічна система перетворюється на сукупність потужних систем, які активно взаємодіють. Сьогоднішнє посилення міждержавної інтеграції веде до того, що загальні економічні процеси переступають національні кордони, формують нові соціально-економічні завдання, пов'язані з обороною, екологією, захистом прав і свобод громадян і їхніх об'єднань.

Слід зазначити, що для ефективного міждержавного співробітництва повинні бути розроблені різні механізми прийняття рішень за кожним напрямом взаємодії з урахуванням національних інтересів окремої держави.

Глобалізація – якісно новий етап розвитку світового господарства, визначальними чинниками якого є панування транснаціональних корпорацій (ТНК), фінансового капіталу і перерозподіл на цій основі економічних і політичних функцій між національними державами, ТНК і міжнародними організаціями.

За умов глобалізації відбувається абсолютизація ринку і вільної конкуренції, зменшення ролі національної держави як ефективного регулятора економіки, зростання значення транснаціональних корпорацій і міжнародних організацій у регулюванні процесів на рівні окремих національних

господарств. Все це здатне привести до негативних наслідків: спотворення національних пріоритетів розвитку; руйнування основ розвитку національного підприємництва; втрати економічного суверенітету держави.

Процес формування нової поліцентричної моделі світоустрою супроводжується зростанням глобальної та регіональної нестабільності. Загострюються суперечності, пов'язані з нерівномірністю світового розвитку, поглибленням розриву між рівнями добробуту країн, боротьбою за ресурси, доступом до ринків збуту, контролем над транспортними артеріями. Зростаючий вплив політичних чинників на економічні процеси, а також спроби застосування окремими державами економічних методів, інструментів фінансової, торгівельної, інвестиційної та технологічної політики для вирішення своїх геополітичних завдань послаблюють стійкість системи міжнародних економічних відносин, що на тлі зростаючої суверенної заборгованості сприяє збереженню умов для повторення масштабних фінансово-економічних криз.

Будь-яка держава, котра ставить за мету отримання від глобалізаційних процесів максимальної вигоди, має проводити збалансовану раціональну політику в різних сферах.

Соціально-економічна сфера гостро реагує на недотримання балансу інтересів: бізнесу і влади, праці та капіталу, дрібного і великого підприємництва, найманих працівників і роботодавців, які потребують соціальної допомоги, та працездатного населення і т. д.

Держава має конституційний обов'язок сприяння та стимулювання підприємницької діяльності. Недостатньо тільки проголошення економічних прав, встановлення механізмів їхнього захисту – важлива багатостороння, продумана державна політика ринкових взаємовідносин.

У проблемі взаємодії ринку і держави є важливим питання про пошук балансу між побудовою вільної ринкової економіки та необхідністю вирівнювання соціальної нерівності. Соціальна держава, з одного боку, визнає і гарантує основні принципи ринкової економіки, з іншого – вживає необхідних заходів із регулювання економічних відносин, спрямованих на забезпечення належного розвитку суспільства.

Глобалізація не веде до відмирання інституту держави, навпаки, висуває до останнього більш високі вимоги, пов'язані з переплетенням і зіткненням національних інтересів окремих країн.

Світова економічна криза скорегувала пріоритети національних економік, висунувши на

перший план завдання формування самодостатньої та безпечної системи економічних відносин. Досягнення сталого розвитку і функціонування національної економіки можна досягти не тільки забезпеченням економічного суверенітету з урахуванням інтересів особистості, суспільства і держави, а й за допомогою раціонального включення у світові процеси у різних сферах (політичній, економічній, соціальній, культурній, інформаційній та ін.). У зв'язку з цим виникають питання: як зберегти економічний суверенітет в епоху глобалізації та за умов світової кризи? До якої межі можна обмежувати суверенітет шляхом передачі своїх повноважень, щоб держава зберегла свою ідентичність? Які заходи необхідно вжити, щоб входження у глобальну економіку дозволило зберегти її національний економічний суверенітет?

Необхідною ознакою суверенітету є ефективне здійснення державою функцій на своїй території. Суверенітет у сучасну епоху є політико-правовою формою вираження відособленості та самостійності держави як суб'єкта національного і міжнародного права. У категорії «суверенітет» виділяють формально-юридичну і фактичну сторони. Перший аспект слід розглядати як своєрідну політико-правову форму державного суверенітету як явища, другий – як матеріальний зміст. Останній поступово набуває детермінуючого значення. Загроза втрати економічного суверенітету зазвичай історично передуює втраті політичного суверенітету. Втрачаючи економічний суверенітет, держава не здатна повною мірою виконувати соціальні зобов'язання перед своїми громадянами, що веде до загострення проблеми глобальної бідності не тільки незахищених верств громадян, а й до зубожіння активної частини суспільства (працівників бюджетної сфери, представників малого бізнесу та ін.).

Економічний суверенітет як багатоаспектне явище становить:

– суверенне право вільно розпоряджатися своїми матеріальними ресурсами та всією економічною діяльністю;

– верховенство держави в економічній сфері та відповідне підпорядкування влади держави всіх осіб і організацій, що знаходяться на його території, а також правовий порядок і механізми його політико-правової реалізації;

– принцип міжнародного права, який означає самостійність держави у здійсненні суверенних прерогатив економічного змісту у відносинах із іншими державами.

До особливих заходів, що забезпечують економічний суверенітет, відносять: підвищення ефек-

тивності функціонування всієї системи виконання законодавства (адміністративної, судової та правоохоронних систем), реформування соціально-економічної сфери, зміцнення демократичних інститутів, захист базових прав (безпека життя і власності).

Роль економічної функції національної держави для «згладжування» негативних наслідків процесів глобалізації зростає, особливо в частині вироблення економічної стратегії, що дозволяє узгоджувати національні інтереси країни з інтересами міжнародного співтовариства.

Економічне співробітництво більшою мірою, ніж співпраця в інших сферах, здатне об'єднати держави з метою підвищення добробуту власного населення, але тільки за умови, що воно буде ґрунтуватися не на залежності одних держав від інших, а на принципах їхньої суверенної рівності.

Для розробки державної антикризової політики (економічної стратегії), крім якісного опису економіки, також потрібне кількісне визначення меж її безпечного розвитку. Істотне значення мають не стільки самі показники, скільки їх порогове значення. Прийнято вважати, що порогові значення – це граничні значення, недотримання яких перешкоджає нормальному розвитку елементів відтворення, призводить до формування негативних, руйнівних тенденцій у галузі економічної безпеки.

Державні антикризові заходи, покликані повернути економіку країни на траєкторію її сталого розвитку, багато в чому обмежуються власне бюджетними можливостями. В останньому контексті слід зазначити, що існує три основні форми пристосування до дефіциту ресурсів, у т. ч. фінансових.

Перша й основна форма – урахування залежності обсягу виробництва від «вузьких місць», тобто від кількості наявних найбільш дефіцитних ресурсів. Другою формою є вимушена заміна одних ресурсів іншими. Третьою є адаптація структури продукції, що випускається, до структури наявних ресурсів, причому ці форми можуть проявлятися одночасно.

Контури державної соціальної політики відповідно до макроекономічної теорії визначаються на основі принципу витрат – вигод у громадському секторі та визначення оптимального обсягу суспільних благ шляхом співвідношення граничних витрат і граничних соціальних вигод.

Оптимальні пропорції між сферами державності та ринковості у громадському секторі складаються відповідно до співвідношення між суспільними й індивідуальними потребами. Аналіз

тенденцій розвитку країн із ринковою економікою показує, що в них проявляються два аспекти, які визначають лідерство держави в системі суспільних устроїв.

По-перше, держава не тільки «контролює» свій власний сектор. Вона за допомогою конкретних приписів і обмежень, норм і правил соціальної й економічної поведінки формує порядок, якому підпорядковуються процеси у приватному та інших секторах суспільства. «Продукція» державного господарювання має всеохоплюючий характер, різко відмінний від прямої спеціалізованої дії, типової для товарів ринкового обороту.

По-друге, у міру зростання добробуту країни індустріальні й аграрні галузі неухильно втрачають свою народногосподарську значимість, а соціальні потреби, як і загальна потреба в їх упорядкованому розвитку, зростають випереджаючими темпами. Ця ситуація означає, що роль ринковості буде спадати, а роль соціальності, в якій зараз домінує державна компонента, буде зростати.

Таким чином, необхідність збереження провідної ролі держави в регулюванні економічних процесів за умов інтеграції у світове господарство продиктована такими обставинами:

1) держава – головний організатор відтворення соціально-економічної сфери як офіційний представник суспільства, тільки вона здатна втілювати в життя визначальну економічну політику у масштабі всієї країни, оскільки ні громадянське суспільство, ні бізнес-структури не можуть визначати суверенні інтереси національної економіки;

2) тільки держава володіє таким універсальним засобом управління справами суспільства, як законодавство, отже, тільки вона має право встановлювати правовий режим економічних відносин, закріплювати конституційно-правові основи функціонування ринку, способи та форми захисту ринкової інфраструктури;

3) механізм забезпечення і зміцнення економічного суверенітету ґрунтується на диверсифікованості, інноваційності та конкурентоспроможності національної економічної системи, точками опори якої є ефективно діючі державно-громадські інститути; соціально орієнтовані біз-

нес-структури; дієвий громадський контроль за державою і бізнесом.

Висновки. Сучасний період соціально-економічного розвитку характеризується різким зростанням необхідності забезпечення економічної безпеки суспільства, тож пріоритетною є задача створення нової ефективної системи економічної безпеки країни. Вирішення цього завдання має спиратися не тільки на відповідні інституційні механізми, але і на нові теоретико-методологічні напрацювання в цьому напрямі.

За турбулентних умов сучасної економіки закономірним є той факт, що рішення проблем забезпечення економічної безпеки відбувається одночасно з пошуком шляхів подальших перетворень у всіх сферах суспільства, тому за можливості необхідно домагатися комплексності у проведенні реформ з урахуванням основних факторів, які впливають на досягнення стратегічної мети – реальної незалежності країни, усіх територіальних утворень і забезпечення сталого соціально-економічного розвитку суспільства.

Вектор забезпечення економічної безпеки повинен мати довгострокову перспективу, становити стратегію забезпечення протидії викликам і загрозам економічної безпеки; запобігання кризовим явищам у ресурсно-сировинній, виробничій, науково-технологічній і фінансовій сферах; недопущення зниження якості життя населення.

Економічний суверенітет, що дає можливість самостійно приймати найважливіші стратегічні рішення, насамперед у фінансовій, банківській і валютній сферах, є основою для матеріального забезпечення державного суверенітету.

Сучасна глобалізація – це об'єктивний процес, який не можна зупинити, скасувати або ігнорувати, але є можливість чинити на нього певний вплив. Сильною буде лише та держава, котра, будучи активним глобальним гравцем, має можливість не тільки самостійно приймати економічні рішення, впливати на світові тенденції розвитку, а й зберегти свою культуру і національну самобутність, створити умови для вільного і всебічного розвитку особистості, а для цього необхідно сформулювати особливу модель взаємодії зі світовим співтовариством на основі національних вигод та інтересів.

Список літератури:

1. Волошко Н.О. Транснаціональні корпорації: теоретико-методологічні основи організації діяльності в умовах глобалізації економіки. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 110–113.
2. Дунаєв І.В. Закономірності та визначальні тренди регіонального розвитку і управління в умовах глобалізації та інтеграції. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 2. С. 112–122.
3. Зварич Р.Є. Локальні конфлікти в глобальній економіці. *Світ фінансів*. 2020. № 2 (63). С. 88–101.

4. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні та світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 6. С. 105–112.
5. Корнієвський С.В. Вплив регіональної конкуренції та міжрегіональної інтеграції на формування політики регіонального розвитку. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4 (27). С. 86–93.
6. Лазарев В.О., Палешко Я.С. Економічна безпека держави з урахуванням процесу діджиталізації. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 13.03.2020). 2020. С. 155–158.
7. Мандзінівська Х.О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Наукові записки. Scientific papers*. 2016. № 2 (53). С. 159–166.
8. Прохожев А.А., Карманова И.А. Научные основы политики социального развития и обеспечения внутренней безопасности страны. *Материалы конференции «Проблемы внутренней безопасности России в XXI веке»* / под ред. Прохожева А.А. Москва : ЗАО «ЭДАС-ПАК»; РОО «Центр политической информации», 2003. С. 12.
9. Роговий А.В. Детермінанти забезпечення економічної безпеки держави. *Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи в сучасних умовах* : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 09–10 квітня 2020 р.). Полтава : ПУЕТ, 2020. С. 152–154.
10. Сазонов В.В. Зовнішні загрози економічній безпеці держави. *Наше право*. 2020. № 1. С. 121–126.
11. Соколова Г.Б. Деякі аспекти розвитку цифрової економіки в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1 (51). С. 92–96.
12. Dunning, John H. The eclectic paradigm as an envelope for economic and business theories of MNE activity. *International Business Review*. 2000. Vol. 9. 163 p.
13. Khondker B.H. Economic Impacts of a Universal Pension in Bangladesh. *Pathways' Perspectives on Social Policy, International Development*. 2014. № 17. P. 56.
14. McCormick David H., Luftig Charles E., Cunningham, James M. Economic Might, National Security, and the Future of American Statecraft (Summer 2020). *Texas National Security Review*. Vol. 3, Issue 3, Autumn 2020. P. 50–75.

Hnatenko V.S. ECONOMIC SECURITY IS A GUARANTEE OF DYNAMIC DEVELOPMENT OF THE STATE

Escalation of the current international political situation has led to fundamental changes in the socio-economic structure of the state, in connection with which there is a need to think seriously about the learned lessons, how to use the gained practical experience to optimize the foundation of long-term strategic economic growth. Today, Ukraine's economy, largely integrated into the world economic system, has turned out to be dependent on both the state of international markets and the political influence of a number of participants in international economic relations.

One of the most important factors of world development at the present stage is globalization. The growing volume of public affairs due to the planetary boundaries of economic, technical, technological, informational and environmental processes, countries have to be resolved in a coordinated and joint manner. At organization of the foreign and domestic policy of any state, it is impossible to ignore this phenomenon, regardless of whether a particular country is a participant in globalization or not.

The global economic crisis has shown that the existence of self-defense mechanisms in the country that meet the interests of economic security now is not only a condition for independent development of the economic system, but also the main parameter of the national economy viability maintaining.

Within modern turbulent conditions of world order, economic security is an integral part of the country's national security system. The essence of economic security can be defined as a state of the economy, which provides guaranteed protection of national and state interests, socially oriented development of the country, sufficient economic and defense potential, even under adverse conditions of internal and external processes.

Globalization is a global process that interconnects national socio-economic entities into a single world and economic system. Along with the positive aspects of this phenomenon, the problems in the economic sphere have not been fully resolved, and in general have even intensified.

Key words: *economic security, national security, threats, economic sovereignty, globalization, economic development of the state.*